

Kirker på Sydhavsøerne

**Tur på Lolland, Falster og Møn med besøg i kirker.
Bl.a. 8 kirker dekoreret af Elmelundemesteren**

Kirker og kalkmalerier i Danmark

Den første kirke i Danmark blev bygget i handelsbyen Hedeby i 845. Det var en trækirke på linje med de øvrige kirker, der især efter slutningen af 900-tallet begyndte at skyde op i de danske byer. Der findes i dag knap nok fragmenter tilbage af disse trækirker, og alene en planke fra Hørning Kirke med ornamenter fra vikingetiden, fortæller om disse kirkers udsmykning.

Den første stenkirke, vi hører om, rejstes af frådsten i Roskilde o. 1030, og derefter oplevede Danmark et sandt byggeboom. I perioden 1050-1250 blev der bygget flere end 2.000 kirker, som formentlig alle blev udsmykket med kalkmalerier gennem middelalderen. Disse kirker udgør stort set alle de nu kendte landsbykirker.

Kalkmalerier på Lolland, Falster og Møn

På Lolland, Falster og Møn er ca. 90% af kirkerne bygget af teglsten, hvilket er et særsyn i Danmark. At kirkebyggeriet i så overvejende grad er fra efter 1160'erne, hvor teglen blev introduceret, skyldes formentlig at man har ladet trækirkerne stå i længere tid end i resten af landet. I samme retning peger, at nogle af landets smukkeste tømrede klokketårne står på Lolland.

Kalkmalerier i kirker er ikke noget specielt dansk fænomen, men af specielle grunde er der i Danmark bevaret mere kalkmaleri end i de fleste andre lande. I sin oprindelse og udfoldelse er kalkmaleriet en international kunstart.

Stil i både malemåde og motivvalg er således en afspejling af hvad der rørte sig i det øvrige Europa. Den romanske stil (1100-1250) havde sine forbilleder i de stive byzantinsk-prægede billeder i Italien, den gotiske stil (1250-1400) er fransk inspireret, mens den sengotiske stil (1400-1536) har sit udspring i de livligt fortællende nordtyske og nederlandske kalkmalerier. Mere end halvdelen af de bevarede kalkmalerier er sengotiske.

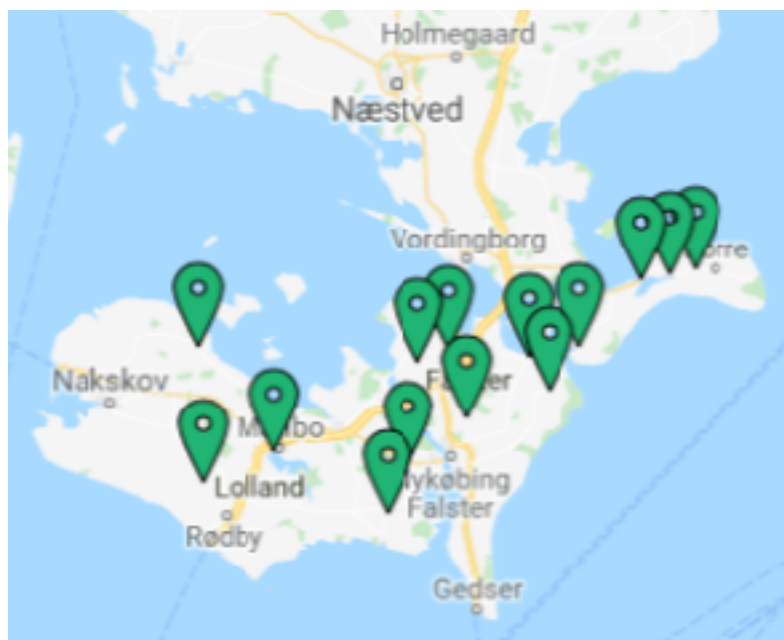
Man holdt dog ikke op med at udsmykke kirkerne med kalkmalerier ved Reformationens indførelse i 1536, og der var heller ingen lutheransk billedstorm, som kalkede billederne over. Overkalkningen skete gradvis i de følgende århundrede efterhånden som billederne blev for medtaget af snavs og fugt og fordi smagen ændrede sig, specielt med pietismens indflydelse i begyndelsen af 1700-tallet.

Med udgangen af 1700-tallet var der kun meget få af udsmykningerne, der stod synlige. Langt hovedparten af kirkerne stod nu med hvidtkalket indre.

1826 fremdrog man i Roskilde Domkirke for første gang middelalderlige kalkmalerier, som var skjult bag hvidtekalken, og en kulturhistorisk interesse for fortidens efterladenskaber var ved at vokse frem. I anden halvdel af 1800-tallet blev der fundet kalkmalerier i mere end 300 kirker, hvor nogle blev forsøgt restaureret, mens andre blev overkalket igen. I 1900-tallet blev der igen fundet store mængder kalkmalerier, og de findes i dag i mere end 450 kirker.

Vi kender kun få af dem der har malet kalkmalerierne i middelalderen, men der er ofte så mange ligheder mellem nogle af billederne i forskellige kirker, at vi må antage at de er udført af samme kunstner eller "værksted".

På denne tur er det specielt den såkaldte Elmelundemester, der var aktiv o. 1480, som der lægges vægt på, idet han menes at stå bag kalkmalerierne i 8 af kirkerne på Lolland, Falster og Møn.

Lolland

Birket, Lolland

Sengotisk teglstenskirke bygget i 1300-tallet. Udvidet o. 1500 (kun koret står som oprindeligt). Kirken har antageligt fungeret som garnisonskirke for det tidligere Ravensborg nordøst for kirken.

Kalkmalerier fra o. 1500, der med Jesus i Getsemane Have. Bemærk Pelikanen midt i billedet.

Smuk kirkegård omkranset af bronzealdergravhøje. Træklokkestablen, der står på en sådan gravhøj, er en af Lollands ældste fra første halvdel af 1300. Bemærk endvidere graven neden for en anden gravhøj, hvor Signe Stub har stillet træskoene.

Maribo Domkirke, Lolland

Kirken er opført i tegl som klosterkirke for birgittinerordenen i 1408 (med støtte fra Margrete 1.) Kirken er mod forskrifterne opført med et ganske vist beskedent tårn fra 1500-tallet (nedrevet o. 1740 og genopført i røde maskinsten i 1891). Skibet er forlænget og afsluttet med den store østgavl med tre høje, spidsbuede vinduer og støttepiller i slutningen af 1400-tallet. Et granitrelief

forestillende Kristus som smertensmand på korset er indsat i østgavlen. Ved reformationen blev klosteret adeligt frøkenkloster inden det blev endeligt nedlagt i 1621. Kirken var fra 1596 byens sognekirke og blev i 1924 ophøjet til domkirke.

Bortset fra indvielseskors i koret er der ingen kalmalerier.

Ved nordsiden af koret findes Leonora Christinas grav, idet kongedatteren efter sine 22 år i Blåtårn boede i Maribo Kloster fra 1685 til sin død i 1698.

Umiddelbart vest for kirken ned mod Søndersø findes ruinerne af klostret.

Tirsted, Lolland

Kirken er en herremandskirke bygget af teglsten o. 1200. Det prægtige murværk fremviser mange interessante detaljer.

Kirkens romanske vinduer er bevaret inklusive det kraftfulde tårns profilerede vinduesnicher. Kirken blev restaureret i 1891-92, og ved den lejlighed opførtes våbenhuset, ligesom sydsiden rundbuede vinduer blev gjort større. Tårnet har

muligvis oprindeligt været et dobbelttårn

(som Magleby kirke på Østmøn), der i højmiddelalderen er blevet sammenbygget til ét tårn. Også indvendigt fremstår kirken som rendyrket romansk kirke med flat bjælkeloft. Det er dog en rekonstruktion, hvor kirkens gotiske hvælv med kalkmalerier af Elmelundemesteren er blevet ofret. Derimod er det bevarede herskabsgalleri et fint vidnesbyrd om kirkens tilblivelse som stormandskirke.

De egenartede kalkmalerier kan dateres til o.1430 ved en stifterindskrift i koret nordvestlige hjørne. Billedfrisen består af 46 kvadratiske felter indrammet af brune, grønne og røde streger. Her vises scener fra Det gamle Testamente og Det Ny Testamente, der samtidig er sammenstillet så de gammeltestamentlige scener nederst, fungerer som en forudsigelse af Jesus lidelseshistorie øverst. Desværre er kalkmalerierne i ret dårlig stand, men de giver et realistisk kulturhistorisk billede af tiden o. 1400.

Toreby, Lolland

Den romanske teglstenskirke er opført o. 1200, men udvidet allerede i slutningen af 1200-tallet med sideskibe og det senromanske tårn.

I sakrestiet ved korets nordside er bevaret kalkmalerier fra opførelsestidspunktet o. 1350.

Kettinge, Lolland

Kirkens fem fag er fyldt med kalkmalerier, som formentligt er af *Elmelundemesteren* fra o. 1500, men ved en restaurering i 1897 er de imidlertid blevet opmalet i en sådan grad at det kun er motiverne, der er oprindelige.

Falster

Brarup, Falster

Romansk teglstenskirke med sengotiske tilbygninger fra o. 1500. Smuk portal over den tilmurede indgang på nordsiden.

Kele kirkerummet, der altid har haft fladt bjælkeloft, er dækket med kalkmalerier. Apsis kalkmalerier er fra 1275, mens korhvælvingerne er fra midten af 1300-tallet. Korvæggene og kirkeskibets malerier fra o. 1500 tilskrives den såkaldte Brarupmester,

der er opkaldt efter netop denne kirke (og menes at være elev af Elmelundemesteren). Skibets vægge er udsmykket med scener fra skabelseshistorien og Jesu liv, og genkendes fra Elmelundemesteren.

Brarup kirke er desværre ikke let tilgængelig, hvilket formentlig skyldes dens rige middelalderlige inventar, blandt andet en døbefont fra midten af 1200-tallet og altertavlen fra midten af 1400-tallet.

Ved våbenhuset ses et pragtgravsted, der er typisk for 1800-tallet velstående bondestand.

Nr. Alslev, Falster

Kirken er opført i munkesten i slutningen af 1200-tallet, og repræsenterer overgangen mellem romansk og gotisk stil. Tårn og våbenhus er fra 1400-tallet.

Kalkmalerierne er fra tre forskellige perioder. Apsis malerier er fra o. 1300. Triumfvægens fra o. 1350. Endelig er kirkerummets vestlige fag den berømte dødedans udført af *Elmelundemesteren* mellem

1480 og 1500. Men her findes også andre mere for ham karakteristiske motiver.

Tingsted, Falster

Kirken hører til blandt Falsters ældste kirker og er opført af granit- og kridtsten. Den romanske 1100-tals kirke består af apsis, kor og skib, men tår og våbenhus er føjet til i slutningen af 1400-tallet.

Kalkmalerierne fra slutningen af 1400-tallet tilskrives *Elmelundemesteren*, med samme motivkreds som Fanefjord og Keldby kirker. Af særlige billeder kan nævnes Jesus dåb på

det østlige hvælv og livshjulet på skibets vesthvælv.

Åstrup, Falster

Den romanske teglstenskirke stammer fra o. 1200. Kirken fremstår kalket i en markant, egnstypisk lyserød.

På triumfvægen ses rester af kalkmalerier fra slutningen af 1200-tallet, men ellers domineres kirken af hvælvenes kalkmalerier af *Elmelundemesteren* fra slutningen af 1400-tallet.

Stubbekøbing, Falster

Den kraftfulde, store treskibede kirke ligger på det højeste punkt i den gamle købstad. Til det romanske skib er fortrinsvis anvendt kridtstenskvadre. Teglsten optræder dog i dele af murværket, og kirken repræsenterer dermed 1160'ernes første forsøg med at bygge med "bagte sten". Allerede i o. 1250 blev kirken udvidet ved at erstatte det oprindelige kor med et nyt teglstenskor i hele skibets højde. En udvidelse af skibet blev også påbegyndt, men aldrig fuldført. På nordsiden blev et kapel tilføjet o. 1450, og der blev endvidere tilføjet et sakresti i gule og røde munkesten og ligeledes det mægtige munkestenstårn, der dog siden er ombygget flere gange. I 1800-tallet var købstaden præget af økonomisk tilbagegang og kirken forfaldt så meget, at det blev overvejet at rive den helt ned. Det skete dog ikke. I stedet blev den udsat for en noget håndhændet restaurering i 1881-82.

Kirkens "romanske" træloft er båret af svære, firkantede arkadepiller, der ligesom kirkerummets øvrige kalkmalerier er rekonstrueret i forbindelse med istandsættelsen i 1881-82. Den høje triumfvæg har en billedfrise, der oprindeligt er fra slutningen af 1200-tallet. Kalkmalerierne på nordvæggen forsvandt ved restaureringen, mens nogle kalkmalerier fra anden halvdel af 1400-tallet i det nordlige sidekapel er bevaret i original.

Møn

Fanefjord, Møn

Hvidkalket gotisk teglstenskirke fra o. 1250. Våbenhus og tårn er opført o. 1500, og koret er fra 1625.

Kirken fremtræder som en treskibet basilika. Når man træder ind i kirkerummet overvældes man af hvælvenes og triumfvægegens overdådige billedbibel. Bortset fra korbuens billeder fra midten af 1300-tallet er de øvrige kalkmalerier udført

af Elmélundemesteren i slutningen af 1400-tallet. De 2x4 hvælv er malet med scener fra Det gamle Testamente og især Det ny Testamente.

Vi kender ikke navnet på den kalkmalende kunstner, hvis værker vi også finder i Elmélunde kirke på Møn, hvor han første gang blev genopdaget. Endvidere kendes hans malerier fra Keldby kirke på Møn samt i Åstrup, Nr. Alslev og Tingsted kirke på Falster og Kettinge kirke på Lolland. Også Tirsted kirke på Lolland har haft kalkmalerier af *Elmélundemesteren*, men det blev ødelagt i 1890'erne. Karakteristisk for mesteren er hans humoristiske skildring af bibelscenerne med 1400-tallets drag og bygninger. På sydvægen ses en markant dommedagsscene, hvor Kristus fordeler de gode og onde.

Den store altertavle er skænket af Cortitz Ulfeldt for at hylde Christian 4. Bemærk at den er så høj, at man har måtte lave en udmuring af korhvælvingen.

Fra kirkegården er der en storslået udsigt over Fanefjord og Grønsund. Umiddelbart syd for kirken findes en 100 m lang oldtidshøj.

Stege, Møn

Kirken fyldige, hvis proportioner står i kontrast til købstadens beskedne huse, dominerer bybilledet. Kirken fremtræder med en sengotisk skal fra 1450-1525 af røde munkesten med vandrette linjer af lokal kridtsten. Den romanske kerne omfatter tårnets underste del og de første 20 m af skibets vestlige del. Kirken blev udvidet med et tresidet korafslutning først i 1500-tallet.

De ældste kalkmalerier er fra o. 1300 og placeret på en af midtskibets nordlige søjler. Hvælvenes er dekoreret med sengotiske bladranker fra o. 1450. De vigtigste kalkmalerier er udført 1494 ifølge den maledes datering på lofthvælvingen. Det er meget naivistiske malerier, hvor mænd og kvinder danser med løftede bægere og håndvåben. En fløjtepillende nar og andre musikanter understreger livsglæden.

På skibets nordvæg hænger Contantin Hansens fremragende portræt af Steges grundtigske sognepræst 1859-1881, P. Boisen. Korafslutningens alterrude har en glasmosaik af Sven Havsteen-Mikkelsen.

Keldby, Møn

Romansk teglstenskirke fra begyndelsen af 1200-tallet. Koret er senere blevet forhøjet med kridtsten. Tårnet antages at være opført i slutningen af 1400-tallet. Sakristiet på korets østside er opført o. 1700.

Kirkens kalkmalerier er fornem kirkekunst fra tre århundrede. Korets kalkmalerier er farverige romanske malerier. På skibets vægge er det gotiske fra 1300-tallet.

Dommedagsskildringen på skibets triumfvæg er inspireret af sydeuropæisk

freskomaleri. Endelig har *Elmelundemesteren* malet hvælvenes sengotiske billeder i slutningen af 1400-tallet. De fleste af Elmelundemesterens motiver kan genkendes fra Fanefjord kirke.

Elmelunde, Møn

Kirken er øens ældste kirke opført o. 1100 af kridt, flint, frådsten og granit, men udvidet o. 1200 med et bredere skib, og o. 1500 med et nyt kor.

Hvælvingerne er overalt prydet med *Elmelundemesterens* kalkmalerier fra slutningen af 1400-tallet. Motiverne er stort set de samme som i Fanefjord og Keldby kirker.